
Monstrancja i kielich z dawnego kościoła klasztornego reformatów w Kryłowie, obecnie w zakrystii klasztoru reformatów w Przemyślu

Hereditas Monasteriorum 5, 295-302

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Monstrancja i kielich z dawnego kościoła klasztornego reformatów w Kryłowie, obecnie w zakrystii klasztoru reformatów w Przemyślu*

Klasztor reformatów w Kryłowie koło Hrubieszowa został ufundowany w latach 50. XVIII w. z inicjatywy Józefa Jeżewskiego dla zakonników przybyłych z Chełma. Po kasacie klasztoru w 1808 r. przez władze austriackie kościół klasztorny został sprzedany i rozebrany¹, a jego wyposażenie uległo rozproszeniu. Pozostałe obiekty nie zostały dotychczas zinwentaryzowane.

Podczas kwerend przeprowadzonych w dniach 16–20 V i 19–24 IX 2013 r. w zbiorach klasztoru reformatów w Przemyślu stwierdzono, że w kościele klasztornym św. Antoniego znajduje się cenna rokokowa monstrancja, którą można zaliczyć do wybitnych przykładów polskiego złotnictwa (ryc. 1). Jej istnienie zostało odnotowane przez Adama Błachutę OFM oraz Piotra Krasnego i Jakuba Siłę, autorów Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce².

Promienistą monstrancję (wysokość około 55 cm, gloria około 28 × 15 cm) można datować na połowę XVIII w. Została wykonana ze srebra kutego, ciętego, lanego, trybowanego, cyzelowanego, prawdopodobnie fakturowanego, złożonego, z użyciem szkła i kamieni jubilerskich. Jest złożona ze stopy, trzonu i promienistej glorii zwieńczonej koroną. Wysmukły trzon jest ozdobiony gruszkowatym nodusem z podstawą zdobioną asymetrycznymi motywami *rocaille*, przechodzącymi w puklowany i płaskorzeźbiony (odlewany) talerzyk, elementy podtrzymujące stanowią motywy roślinne.

Pośrodku glorii umieszczono koliste *reservaculum*, otoczone motywami winnych gron i kłosów zbóż, kameryzowane, poniżej w osi Baranek Apokaliptyczny, leżący

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

1 B. CHLEBOWSKI, *Kryłów*, [w:] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 4, Warszawa 1883, s. 747; T. CHRZANOWSKI, M. KORNECKI, *Powiat hrubieszowski* (Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, 8, Województwo lubelskie, 6), Warszawa 1964, s. 30–33; M. R. GÓRNIAK, *Kryłów*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 9, Lublin 2002, kol. 1393–1394.

2 A. J. BŁACHUTA, *Słownik artystów reformackich w Polsce*, Warszawa 2006, s. 73–74; P. KRASNY, J. SITO (red.), *Miasto Przemyśl*, cz. 1: *Zespoły sakralne* (Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. Seria nowa, 10, Miasto Przemyśl, 1), Warszawa 2004, s. 35–36.

na księdze z ruchomymi pieczęciami. W osi nad oculusem znajduje się gładki kartusz z motywami chrząstek, a powyżej Bóg Ojciec widoczny w połowie postaci, wsparty na aniołach; na wspornikach przedstawiono dwa nagie putta, trzymające w rękach kłosy (po lewej) i kosz z winnymi gronami na głowie (po prawej). W zwieńczeniu znajduje się korona z otokiem zdobionym imitacją drogich kamieni, u góry ażurowy motyw liściasty przechodzący w *rocaille* oraz kłosy, pośrodku krucyfiks.

Owalna stopa jest zdobiona nakładaną dekoracją z motywami *rocaille*, a w osi dłuższej odlewany pełnoplastyczny symbolami ofiar starotestamentowych (Arka Przymierza wraz z ołtarzem ofiarnym, chleby pokładane i znaki ofiary paschalnej – dzban, nóż na tacy). Widoczny powyżej napis odnosi się do prefiguracji eucharystycznej: PRAESIGNATUR IN FIGURIS.

Na stopie tej monstrancji wryto napis CONV. KRYLOVIENSIS PP. REFORM, jednoznacznie określający miejsce, dla którego powstała. Na koronie znajduje się dwukrotnie bita cecha kontrybucji austriackiej z lat 1806–1807. Zapewne do niej odnoszą się wzmianki w trzech zachowanych inwentarzach klasztoru reformatów w Przemyślu, z lat 1837³, 1838⁴ i 1890⁵ (przechowywanych w Archiwum Prowincji Franciszkanów-Reformatów w Krakowie).

Prawdopodobnie tej właśnie monstrancji dotyczy wzmianka w kronice kryłowskiego klasztoru o wielkiej i pięknej monstrancji wykonanej w 1760 r. dla tutejszego kościoła klasztornego według rysunku reformaty, o. Stanisława Dominika Kleczewskiego (1714–1776)⁶. Kleczewski pełnił funkcje definitora, kustosza i prowincjała zakonu, był przedstawicielem polskiej prowincji na kapitułach generalnych w Rzymie, a zarazem rysownikiem amatorem. W 1758 r. został prefektem *fabricae ecclesiae* w kustodii, prawdopodobnie przy nowo wznoszonych klasztorach w Dederkałach Wielkich, Kryłowie, Krzemieńcu i Złoczowie⁷.

Zauważmy, że w tym ostatnim inwentarzu, z 1890 r., wspomniano jeszcze jedną monstrancję, „brązową w ogniu złożoną, z imitacjami drogich kamieni”⁸. Być może chodzi tu o zachowaną w klasztorze reformatów przemyskich klasycystyczną

3 Archiwum Prowincji Franciszkanów-Reformatów w Krakowie, b.sygn., *Inventarium des in dem Przemysler Kreise gelegenen, zur Przemysler lat. kath. bischöflichen Diözes gehörigen [...] Recollecten oder Reformaten Klosters zu Przemyśl*, 1837, s. 58: „Monstrancja srebrna, wyłacana, której iest dwa Aniołki korona y krzyż”.

4 *Ibidem*, b.sygn., *Inventarium sacrorum vasorum, praetiosorum et apparamentorum Ecclesiae Parochialis // Monasterii sub Titulo S. Antonij Podovani in civitate // vel pago Przemysl PP. Reformatorem*, 1838, s. 23: „Monstrantorum argenteum desuper deuratatum in manubrio et sede partim cum lapidibus ordinariis et duabus figuris angelorum”.

5 *Ibidem*, sygn. II 44786, *Inwentarz kościelny i klasztorny oo. Reformatów w Przemyślu z dn. 24 05 1890*, s. 14: „Monstrancja srebrna, połączana, wokół szkiełka na hostie znajduje się imitacja 26 drogich kamieni, zaś w koronie imitacja 6 takich kamieni, z napisem »In signis praesignatus“.

6 *Ibidem*, b.sygn., *Archivum conventus Kryloviensis P.P. Reformatorem (1753–1779)*, s. 228.

7 A. J. BŁACHUT, *Słownik artystów reformackich w Polsce*, Warszawa 2006, s. 73–74.

8 Archiwum Prowincji Franciszkanów-Reformatów w Krakowie, sygn. II 44786, *Inwentarz kościelny i klasztorny oo. Reformatów w Przemyślu z dn. 24 05 1890*, s. 14.

Ryc. 1. Monstrancja z kościoła NMP w klasztorze reformatów w Kryłowie, połowa XVIII w. Obecnie w zakrystii kościoła św. Antoniego w klasztorze reformatów w Przemyślu. Fot. J. Dziak

Ryc. 2. Monstrancja, przełom XVIII i XIX w. Obecnie w klasztorze reformatów w Przemyślu. Fot. J. Dzik

monstrancję promienistą z przełomu XVIII i XIX w. (wysokość 79,5 cm, szerokość glorii 39 cm, szerokość stopy 30 cm), nieodnotowaną w literaturze (ryc. 2). Została wykonana ze srebra kutego, ciętego, lanego, trybowanego, tłoczonego, cyzelowanego, częściowo złożonego, z kamieniami jubilerskimi i szkłem. Składa się ze stopy, trzonu i glorii. Stopa jest owalna, profilowana, z mięsistym ornamentem roślinnym. Trzon, z profilowanym nodusem, przechodzi w formę liści akantu, na których wspiera się gloria. *Reservaculum* jest otoczone promieniami prostymi, dłuższymi i krótszymi, pomiędzy które wpleciono motywy roślinne – winnej latorośli oraz kłosów zbóż. Na glorię nałożono formę kolistą z motywem kameryzacji (sztuczne diamenty) oraz gwiazdek. Monstrancja wymaga odczyszczenia, ma drobne uszkodzenia, poluzowania elementów; zwieńczenie w formie krzyża zostało wtórnie umocowane na kuli.

W Krakowie natomiast, w kościele św. Kazimierza, klasztorne reformatów, znajduje się rokokowy kielich datowany na trzecią ćwierć XVIII w. (ryc. 3). Został wykonany ze srebra kutego, ciętego, lanego, trybowanego, cyzelowanego, złożonego. Kształt wysmukły, zdobiony bogatą, półplastyczną dekoracją *rocaille* o strzępiastych formach i ornamentyką muszlową; czara z bogato zdobionym, nałożonym koszyczkiem; trzon z nodusem. Stopa jest dekorowana motywami *rocaille*, z plakietkami przedstawiającymi świętych: Franciszka z Asyżu, Jana Nepomucena i Teklę. Na stopie wyryty napis określający miejsce, dla którego powstał kielich: „Conventus Kryłovi[ensis]”, oraz litery PP RE TŁ RM⁹. Niestety wzmianki o kielichach przechowywanych w klasztorze krakowskim są ogólnikowe i nie pozwalają na identyfikację obiektu. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że kielich ten stanowił komplet z monstrancją wspomnianą w rękopiśmiennej kronice klasztoru.

Zasygnalizowany problem złotnictwa o wysokim poziomie artystycznym i precyzji wykonania z kościołów reformackich na ziemiach wschodnich (na uwagę zasługuje także rokokowa monstrancja z lat 1770–1780 z klasztoru reformatów w Rawie Ruskiej, przechowywana obecnie w klasztorze w Bieczu¹⁰) wymaga dalszych badań, tym bardziej, że w zakonie w sposób szczególny ceniącym ubóstwo monstrancje na potrzeby liturgiczne zazwyczaj były wykonywane z drewna, a jedynie podtrzymujące hostię melchizedech – ze srebra¹¹.

9 A. BOCHNAK, J. SAMEK (red.), *Miasto Kraków*, t. 3: *Kościół i klasztory Śródmieścia*, t. 2 (Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, 4, Miasto Kraków, 3), Warszawa 1978, s. 12, fig. 918; J. PASIECZNIK, *Kościół i klasztor Reformatorów w Krakowie* (Biblioteka Krakowska, 119), Kraków 1978, s. 101, il. 26.

10 J. PASIECZNIK, *Kościół i klasztor franciszkanów-reformatów w Bieczu (1624–1982)*, Kraków 1984, s. 69, 71.

11 A. H. BŁĄŻKIEWICZ, *Powstanie małopolskiej prowincji reformatów*, „*Nasza Przeszłość*”, 14, 1961, s. 94.

Ryc. 3. Kielich z kościoła NMP w klasztorze reformatów w Kryłowie, trzecia ćwierć XVIII w. Obecnie w zakrystii kościoła św. Kazimierza w klasztorze reformatów w Krakowie. Fot. J. Dzik

Janina DZIK
Kraków

Hereditas Monasteriorum
vol. 5, 2014, s. 295–302

Monstrancja i kielich z dawnego kościoła klasztorne reformatów w Kryłowie, obecnie w zakrystii klasztoru reformatów w Przemyślu

Streszczenie

Klasztor reformatów w Kryłowie koło Hrubieszowa został ufundowany w latach 50. XVIII w. Po kasacie klasztoru w 1808 r. przez władze austriackie kościół klasztorny został sprzedany i rozebrany, a jego wyposażenie uległo rozproszeniu.

W reformackim kościele klasztornym św. Antoniego w Przemyślu znajduje się cenna rokokowa monstrancja promienista, wykonana około połowy XVIII w., którą można zaliczyć do wybitnych przykładów polskiego złotnictwa. Jej wartość podnoszą pełnoplastyczne sylwety Boga Ojca i Baranka Apokaliptycznego oraz symbole ofiar starotestamentowych. Na stopie tej monstrancji wyryto napis CONV. KRYLOVIENSIS PP. REFORM, jednoznacznie określający miejsce, dla którego powstała. Prawdopodobnie tej właśnie monstrancji dotyczy wzmianka w kronice kryłowskiego klasztoru o wielkiej i pięknej monstrancji wykonanej w 1760 r. dla tutejszego kościoła klasztorne według rysunku reformata, o. Stanisława Dominika Kleczewskiego (1714–1776). Kleczewski pełnił funkcje definitora, kustosa i prowincjała zakonu, był przedstawicielem polskiej prowincji na kapitułach generalnych w Rzymie, a zarazem rysownikiem amatorem.

W Krakowie natomiast, w reformackim kościele klasztornym św. Kazimierza, znajduje się rokokowy kielich datowany na trzecią ćwierć XVIII w. Wyryty na stopie napis określa miejsce, dla którego powstał kielich: „Conventus Krylovi[ensis]”; towarzyszą mu litery PP RE TŁ RM. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że kielich ten stanowił komplet z monstrancją wspomnianą w rękopiśmiennej kronice klasztoru.

Zasygnalizowany problem złotnictwa o wysokim poziomie artystycznym i precyzji wykonania z kościołów reformackich na ziemiach wschodnich wymaga dalszych badań (do innych jego zabytków należą rokokowa monstrancja z lat 1770–1780 z klasztoru reformatów w Rawie Ruskiej, przechowywana obecnie w klasztorze w Bieczu, klasycystyczna monstrancja promienista z przełomu XVIII i XIX w. nieznanego proveniencji w klasztorze reformatów przemyskich). Jest on tym bardziej interesujący, że w zakonie w sposób szczególnie ceniącym ubóstwo monstrancje na potrzeby liturgiczne zazwyczaj były wykonywane z drewna, a jedynie podtrzymujący hostię melchizedech – ze srebra.

Słowa kluczowe

Kryłów, Przemyśl, Kraków, Biecz, złotnictwo, reformaci, o. Stanisław Dominik Kleczewski, artyści zakonnici

Janina DZIK
Cracow

Hereditas Monasteriorum
vol. 5, 2014, p. 295–302

Monstrance and chalice from the former Reformati Monastery Church in Kryłów, currently in the sacristy of the Reformati Monastery in Przemyśl

Summary

The Reformati Monastery in Kryłów near Hrubieszów was founded in the 1750s. After the dissolution of the monastery in 1808 by the Austrian authorities the monastery church was sold and dismantled and its furnishings were dispersed.

The Reformati Monastery Church of St. Anthony in Przemyśl houses a valuable rococo radial monstrance made around the mid-18th century, which can be regarded as an eminent example of Polish goldsmithing. Its value is enhanced by full figures of God the Father and Apocalyptic Lamb as well as symbols of Old Testament sacrifices. The foot of the monstrance bears the inscription CONV. KRYLOVIENSIS PP. REFORM, unequivocally pointing to the place for which it was made. This may be the monstrance mentioned in the chronicle of the Kryłów monastery, which speaks of a large and beautiful monstrance made in 1760 for the local monastery church after a drawing by Fr. Stanisław Dominik Kleczewski (1714–1776). Kleczewski served as definitor, custodian and provincial of his order; he also represented the Polish Province at general chapters in Rome. In addition, he was an amateur draughtsman.

The Reformati Monastery Church of St. Casimir in Cracow boasts a rococo chalice dating to the late 18th century. The inscription on the foot indicates the place for which the chalice was made: "Conventus Krylovi[ensis]"; the inscription is accompanied by letters PP RE TŁ RM. The chalice and the monstrance mentioned in the monastery chronicle may have been a set.

The topic of goldsmithing of high artistic value and precise workmanship from Reformati churches in the eastern part of Poland requires further studies (other such objects include a rococo monstrance from 1770–1780 from the Reformati Monastery in Rawa Ruska, currently kept in the monastery in Biecz, and a classicist radial monstrance of unknown provenance made at the turn of the 19th century kept in the monastery of the Przemyśl Reformati). It is all the more interesting given the fact that in this religious order, particularly valuing poverty, monstrances for liturgical purposes were usually made of wood, with only the lunette holding the host being made of silver.

Keywords

Kryłów, Przemyśl, Cracow, Biecz, goldsmithing, Franciscans of the strict observance (Reformati), fr. Stanisław Dominik Kleczewski, monastic artists